

BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ VERTIMAŠI NETEISĖTA KOMERCINE, ŪKINE, FINANSINE AR PROFESINE VEIKLA: OPTIMALIŲ KRITERIJŲ BEIEŠKANT

Oleg Fedosiuk

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4584
Elektroninis paštas o.fedosiukas@lat.lt

Pateikta 2013 m. balandžio 4 d., parengta spausdinti 2013 m. birželio 20 d.

***Anotacija.** Lietuvos teisėje numatyta administracinė ir baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla. Straipsnyje nagrinėjami tokie klausimai kaip ekonominės veiklos samprata ir jos neteisėtumas, kriterijai, pagal kuriuos baudžiamoji atsakomybė atribojama nuo administracinės, uždraustos veiklos identifikavimo problema, ieškoma optimalių įstatymo aiškinimo būdų. Teorinė analizė iliustruojama pavyzdžiais iš teismų praktikos. Autorius pateikia pasiūlymus, kaip Baudžiamajame kodekse turėtų būti formuluojami šios nusikalstamos veikos sudėties požymiai.*

***Reikšminiai žodžiai:** ekonominės veiklos neteisėtumas, baudžiamosios ir administracinės atsakomybės takoskyra, versliškas veiklos būdas, stambus veiklos mastas, uždrausta veikla.*

Įvadas

Lietuvos Respublikos, kaip ir kitų valstybių, teisės aktai kelia tam tikrus mokesčius ir organizacinius reikalavimus asmenims, besiverčiantiems ekonomine veikla. Valstybė, nustatydamą verslo tvarką, įgyvendina savo konstitucinę pareigą reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei (Lietuvos Konstitucijos 46 str.). Natūralu, kad valstybė, užtikrindama savo finansinius ir ekonominius interesus, pagaliau visuomenės saugumą, negali toleruoti nelegalaus, už priežiūros ir reguliavimo ribų esančio verslo. Tačiau kalbant apie valstybės reakciją į šį blogį, manau, daugelis sutiks, kad nebūtų išmintinga prevenciniais tikslais visus asmenis, pagautus neoficialiai uždariaujančius ar nesilaikančius kitų verslo tvarkos reikalavimų, traukti baudžiamojon atsakomybėn. Prevencinių tikslų siekimo tokiais metodais socialinė kaina būtų perneilyg brangi, be to, tokia baudžiamoji politika keltų abejonių ir dėl jos konstitucingumo¹. Todėl visiškai suprantama ir pateisinama tai, kad atsakomybė už nelegalią ekonominę veiklą, atsižvelgiant į padaryto pažeidimo pavojingumą, skyla į baudžiamąją ir administracinę.

Pažymėtina, kad baudžiamųjų įstatymų normos, kriminalizuojančios nelegalų (neregistruotą, neturint licencijos) vertimąsi ekonomine veikla, būdingos posovietinėms šalims. Vakarų Europos šalyse atsakomybė už tokio pobūdžio pažeidimus taikoma remiantis ūkinės, prekybos, mokesčių teisės normomis ir, mūsų akimis žiūrint, labiau atitinka administracinės atsakomybės turinį. Tai aiškinama aukštesne šių šalių verslo kultūra ir tuo, kad neteisėta ekonominė veikla čia neįgavo tokio masto, kad būtų traktuojama kaip kriminalizuotinas negatyvus socialinis reiškinys². Yra siūlymų dekriminalizuoti šią veiklą ir posovietinėje erdvėje³, tačiau ši idėja kol kas įgyvendinta tik Ukrainoje humanizuojant atsakomybę už pažeidimus ekonominėje sferoje⁴. Tokio įstatymo

- 1 Konstitucinėje jurisprudencijoje ne kartą pasisakyta, kad įstatymų leidejas baudžiamajame įstatyme nusikalstamomis gali įvardyti tik tas veikas, kurios yra iš tikrųjų pavojingos ir kuriomis iš tikrųjų daroma didelė žala asmens, visuomenės ir valstybės interesams arba dėl šių veikų kyla grėsmė, kad tokia žala bus padaryta (2003 m. birželio 10 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai). Kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.) (1997 m. lapkričio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimai).
- 2 Semionova, N. F. *K voprosu ob osobennostiah ugovolnoj otvetstvennosti za nezakonnoje predprinimatelstvo po zakonodatelstvu otdelnyh zarubezhnyh stran*. [To a Question on the Features of the Criminal Liability for Illegal Business Activity Under the Legislation of Certain Foreign Countries]. Novgorod [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-23]. <http://www.rusnauka.com/15_APSN_2011/Pravo/5_88128.doc.htm>.
- 3 Ivanova, J. E. *Nezakonnoje predprinimatelstvo: Voprosy teoriji i problemy pravoprimerenija*. Avtoreferat disertaciji na soiskanije stepeni kandidata juridicheskikh nauk. [Illegal Business Activity: Questions and Problems of Application of the Law. Synopsis of PhD Thesis]. Moskva, 2010, p. 16–33 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-23]. <<http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1376288>>; Chiliuta, V. V. *Sem argumentov v polzu dekriminalizaciji nezakonnogo predprinimatelstva* [Seven Arguments in Favor of the Decriminalization of Illegal Business Activity]. *Ugolovnyj process*. 2011, 1.
- 4 Evsytin, Vilovanov i Partnery. *Gumanizacija (dekriminalizacija) ugovolnoj otvetstvennosti s 17.01.2012*. [Humanization (Decriminalization) of Criminal Liability of 17.01.2012] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-22]. <<http://donadvocat.com/ru/articles/dekriminalizacia.html>>.

priėmimas buvo motyvuojamas siekiu pažaboti teisėsaugos institucijų daromą spaudimą verslui ir piktnaudžiavimą BK normomis, numatančiomis atsakomybę už įvairius verslo tvarkos pažeidimus⁵.

Lietuvoje apie šios nusikalstamos veikos dekriminalizavimą nekalbama, tokio pobūdžio siūlymai kol kas neatrodytų realūs. Kita vertus, apie tinkamą baudžiamosios atsakomybės ribų nustatymą kalbėti būtina, nes nelegalaus uždarbiavimo problema, ypač krizių metu, apima masinį šalies gyventojų sluoksnį ir turi ryškias socialines bei ekonomines priežastis. Norint vykdyti protingą, teisinėms valstybėms būdingą, baudžiamąją politiką, būtina nustatyti aiškų kriterijų, pagal kurį būtų sprendžiama, kad veika nebegali būti traktuojama kaip administracinis pažeidimas ir pasižymi nusikalstamai veikai būdingu pavojingumu. Deja, kaip dažnai būna, baudžiamojo įstatymo tekstas ir šiuo atveju baudžiamosios ir administracinės atsakomybių takoskyros klausimo neišsprendžia iki galo, nes kai kurios jame įtvirtintos sąvokos nepakankamai aiškios ir gali būti įvairiai interpretuojamos. Tokiais atvejais pagrindiniu šaltiniu tampa teismų precedentai, kuriuose vienaip ar kitaip motyvuotai išspręstas baudžiamosios atsakomybės taikymo ribų klausimas. Tačiau pažymėtina, kad, esant neaiškumams, optimalaus normos taikymo precedentai susiformuoja ne iš karto. Iš pradžių teismų praktika yra nevienoda, o net ir atsiradus teismų praktiką drausminantiems precedentams, ikiteisminio tyrimo institucijos dažnai jų „nepastebi“. Skaudžiausias to padarinys – baudžiamieji procesai, kurių galėjo iš viso nebūti, jei atitinkama norma nuo pat pradžių būtų aiški ir logiška.

1. Neteisėto vertimosi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla kaip nusikalstamos veikos sudėties formavimasis ir raida

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, buvo pradėta ir baudžiamųjų įstatymų reforma, kurios svarbia kryptimi tapo normų, kriminalizuojančių nusikalstamas veikas ekonomikai ir finansams, sistemos kūrimo darbai. Tarp pirmųjų žingsnių nustatant mažiau ar daugiau rinkos ekonomiką atitinkančias baudžiamojo įstatymo normas paminėtinas ir BK 162 straipsnis, kurio 1990 m. birželio 26 d. redakcija⁶ nustatė atsakomybę už vertimąsi ūkine veikla, kuriai yra draudimas, jeigu jis padarytas po to, kai buvo paskirta administracinė nuobauda už tokį pat pažeidimą. Šiek tiek vėliau šalia uždraustos veiklos požymio atsirado ir kitas alternatyvus požymis – veikla, kuriai reikalingas leidimas, neturint tokio leidimo. Kvalifikuota šio nusikaltimo sudėtimi buvo laikoma ta pati veika, padaryta asmens, turinčio teistumą už vertimąsi uždrausta ūkine veikla. Taigi pagal

5 Press sluzhba Prezidenta Ukrainy Viktor Janukovycha. Glava gosudarstva: zakonodatelstvo v sfere otvetstvennosti za ekonomicheskije prestuplenija neobchodimo priversti k evropejskim standartam [Press Office of President Viktor Yanukovich. Head of State: Legislation in the Sphere of Liability for Economic Crimes Should Be Brought to the European Standards] [interaktyvus]. 2011-09-09 [žiūrėta 2013-02-22]. <<http://www.president.gov.ua/ru/news/21155.html>>.

6 Lietuvos Respublikos 1990 m. birželio 26 d. įstatymas Nr. I-326 Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 19-495.

pirmąją požiūrį baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą ekonominę veiklą buvo siejama su vadinamąja administracine prejudicija, t. y. baustumu už analogišką administracinį pažeidimą. Uždraustos veiklos požymis buvo aiškinamas remiantis tuo metu galiojusio Įmonių įstatymo⁷ 12 straipsnio 2 dalimi, kuri draudė lošimo namų steigimą ir azartinių lošimų organizavimą. Veikla, kuriai reikalingas leidimas, buvo aiškinama remiantis Įmonių įstatymo 13 straipsnio 1 dalimi ir kai kuriais kitais norminiais aktais, kuriuose buvo išvardytos licencijuojamų veiklų rūšys⁸. Kaip matome, išskirtinių šios nusikalstamos veikos sudėties bruožu buvo visiškai aiškūs kriminalizacijos kriterijai: pirma, tai pačios veiklos draudžiamumas ar būtinumas gauti leidimą (licenciją); antra, administracinis baustumas už tokio pobūdžio pažeidimą. Turint galvoje gana siaurą uždraustų ir licencijuojamų veiklų sąrašą, baudžiamosios atsakomybės ribos taip pat buvo gana siauros, prioritetą teikiant administracinei atsakomybei.

Panašus nusikalstamos veikos modelis, siejamas su administracine prejudicija, buvo įtvirtintas ir po 1994 m. liepos 19 d. BK reformos⁹. Naujai sukurtas BK 306 straipsnis skambėjo taip: Vertimasis komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla, kuriai yra reikalingas leidimas, neturint leidimo, padarytas pakartotinai po administracinės nuobaudos paskyrimo už tokį pat pažeidimą. Kvalifikuotoje sudėtyje (306 str. 2 d.) buvo kriminalizuotas vertimasis uždrausta komercine ar ūkine veikla.

Pagal 1998 m. liepos 2 d. šios normos redakciją¹⁰ administracinę prejudiciją pakeitė veiklos stambaus masto požymis, taip pat buvo praplėstas neteisėtumo požymis. Šio nusikaltimo dispozicija nuo šiol skambėjo taip: Vertimasis stambiu mastu komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla neįsteigus įmonės ar kitokiu neteisėtu būdu arba neturint licencijos (leidimo) tokie veiksmai, kuriai reikalinga licencija (leidimas). Vertimasis uždrausta veikla, kaip ir anksčiau, buvo traktuojamas kaip kvalifikuojantis požymis. Vertinant šį pokytį, pažymėtina, kad, neteisėtumo praplėtimas įmonės neįsteigimo (kai tai privalu) požymiu buvo pakankamai logiškas ir aiškus, tačiau įtraukus į kriminalizuotų veiklų sąrašą kitokiu neteisėtu būdu atliekamą veiklą, į pačią normą buvo įneštas tam tikras neapibrėžtumas. Kita vertus, stambaus masto požymis, kuris buvo susietas su paskutiniųjų 12 mėnesių pajamų (įplaukų) dydžiu, viršijančiu 500 minimalių gyvenimo lygių (MGL) dydžio sumą (BK 321⁽²⁾ str. 3 d.), vis dėlto buvo pakankamai rimtas baudžiamumo kriterijus, neleidžiantis vykdyti baudžiamųjų procesų dėl menko pavojingumo pažiedimų.

Naujas (2000 m.) BK, iš esmės akceptavęs pirmiau minėtą baudžiamosios atsakomybės modelį, vis dėlto papildė jį vienu alternatyviu baudžiamumo kriterijumi – versliškumo požymiu. Užbėgant į priekį, pasakytina, kad tai buvo nevykęs normos papildy-

-
- 7 Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 14-395 (nebegalioja nuo 2004 m. sausio 1 d.).
 - 8 Piesliakas, V. Nusikaltimai ekonomikai (4). *Teisės problemos*. 1994, 2: 40–46.
 - 9 Lietuvos Respublikos 1994 m. liepos 19 d. įstatymas Nr. I-551 Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataiso darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 60-1182.
 - 10 Lietuvos Respublikos 1998 m. liepos 2 d. įstatymas Nr. VIII-849 Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8⁽¹⁾, 25, 32, 35, 45, 47⁽¹⁾, 53⁽¹⁾, 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321⁽²⁾ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131⁽³⁾, 310⁽¹⁾ straipsniais. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 67-1937.

mas, labai apsunkinęs baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimą. Taigi įsigaliojus naujam BK, pagal 202 straipsnio 1 dalį baudžiamas tas, kas versliškai ar stambiu mastu ėmėsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neturėdamas licencijos (leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga, ar kitokiu neteisėtu būdu, o pagal šio straipsnio 2 dalį – tas, kas vertėsi uždrausta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla.

2. Vertimosi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla neteisėtumo požymio suvokimo problema

Baudžiamajai atsakomybei taikyti už neteisėtą vertimąsi ekonomine veikla pagal BK 202 straipsnį labai svarbu išsiaiškinti, kas apskritai yra ekonominė veikla ir apie kokį jos neteisėtumą kalbama. Neanalizuojant ekonominių veiklų formalios klasifikacijos (ūkinė, komercinė, finansinė, profesinė), bet ieškant bendro vardiklio, pirmiausia atkreiptinas dėmesys į mokestinius įstatymus, kurie apmokestinamą veiklą identifikuoja pagal du aspektus: pirma, tai veikla, kuria versdamasis fizinis ar juridinis asmuo siekia gauti pajamų ar kitos ekonominės naudos; antra, ši veikla yra tęstinio, pastovaus pobūdžio (vertimasis)¹¹. Be to, būtinu požymiu laikytinas ir civilinėje teisėje pabrėžiamas ūkinei komercinei veiklai būdingas savarankiškumas, t. y. veikimas savo vardu ir savo rizika¹². Todėl, pavyzdžiui, aiškinant BK 202 straipsnyje numatytos nusikalstamos veiklos sudėties požymius, nelegalus uždarbiavimas būnant samdomu darbuotoju nepatenka į šios normos veikimo sferą.

Dėl pačios ekonominės veiklos sampratos esminių ginčų nekyla, bet šios veiklos teisėtumo/neteisėtumo klausimas yra daug sudėtingesnis. Ypač tai pasakytina apie požymį *kitokiu neteisėtu būdu*, kuris gali būti įvairiai interpretuojamas. Juk teisės aktų reikalavimų, keliamų verslui, yra labai daug, jų nesilaikymas dažnai baudžiamas kaip atskiras administracinės teisės pažeidimas arba nusikalstama veika, pavyzdžiui, buhalterinės apskaitos taisyklių pažeidimai, deklaracijų ir ataskaitų nepateikimas ir pan. Todėl sprendžiant klausimą, koks ūkininkavimas kriminalizuotas kaip iš principo neteisėtas, pirmiausia paminėtina iš Konstitucijos kylantis ir mokestiniuose įstatymuose įtvirtintas reikalavimas mokesčių mokėtojams mokėti nustatyto dydžio mokesčius. Antai Mokesčių administravimo įstatymo 40 straipsnyje, be kitų mokesčio mokėtojo pareigų, nustatyta ir pareiga „būti matomam“, t. y. teisės aktų nustatyta tvarka įsiregistruoti mokesčių mokėtoju, bendradarbiauti su mokesčių administratoriumi, sudaryti jam patikrinimui atlikti reikiamas sąlygas ir t. t. Šių reikalavimų įgyvendinimas neįmanomas be tam tikros ūkininkavimo formos, kurią valstybės įgaliota institucija galėtų kontroliuoti, įteisinti.

11 Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 73-3085, 2 str. 7 p.; Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 110-3992, 2 str. 40 p.; Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 35-1271, 2 str. 8 p.

12 Bartkus, B., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 24.

Kaip esminis paminėtinas ir valstybės poreikis nustatyti tam tikroms verslo rūšims ir norintiesiems jomis verstis papildomus „patikimumo“ reikalavimus. Antai Civilinis kodeksas (2.77 str.) nustato reikalavimą, kad įstatymų nustatytais atvejais juridiniai asmenys gali imtis tam tikros rūšies veiklos tik gavę įstatymų nustatyta tvarka išduotą licenciją. Įvairūs norminiai aktai įpareigoja ir fizinius asmenius gauti licenciją ar leidimą užsiimti atskira veikla. Apibendrinant darytina išvada, kad, remiantis šiuo metu galiojančiais mokestiniais, civiliniais ir kitokiais ekonominiais įstatymais bei įstatymų įgyvendinamaisiais teisės aktais, paminėtini šie esminiai reikalavimai verslo teisėtumui:

1) Kiekvienas asmuo, nutaręs pradėti verslą, privalo pasirinkti teisinę šios veiklos formą: a) juridinio asmens veiklą arba b) individualią veiklą. Kiekviena iš šių formų taip pat klasifikuojama. Pavyzdžiui, juridiniai asmenys kaip ūkio subjektai gali būti individualios įmonės, mažosios bendrijos, ūkinės bendrijos ar bendrovės formos, o individuali veikla gali būti vykdoma pagal pažymą arba pagal verslo liudijimą.

2) Tam tikromis veiklų rūšimis gali verstis tik tokie juridiniai ar fiziniai asmenys, kurie turi įstatymų nustatyta tvarka įgytas licencijas ar leidimus.

3) Tam tikromis nelicencijuojamų veiklų rūšimis gali verstis tik įstatymų nustatyta tvarka įsteigti juridiniai asmenys¹³.

Manytina, būtent į šiuos reikalavimus reikėtų orientuotis sprendžiant, ar ekonominė veikla yra neteisėta BK 202 straipsnio prasme. Kaip tokio vertinimo pavyzdį galima pateikti kasacinę bylą, kurioje buvo svarstomas nekilnojamojo turto pirkimo-pardavimo veiklos teisėtumo klausimas ir kurioje teisėjų kolegija konstatavo: „Tais atvejais, kai asmuo, tyčia nepranešęs apie individualios veiklos, kuriai nebūtina licencija, leidimas ar kitas specialus dokumentas, suteikiantis teisę verstis atitinkamos rūšies veikla, pradžią sąmoningai ją tęsia nusišypsodamas ją bei iš jos gaunamas pajamas nuo mokesčio administratoriaus, gali būti pripažįstama, kad asmuo vykdo veiklą kitu neteisėtu būdu ir, esant kitiems BK 202 straipsnyje nustatytos nusikalstamos veikos požymiams, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.“¹⁴

Kita vertus, už baudžiamąjį persekiojimą atsakingi pareigūnai kartais neteisėtumo požymi bando interpretuoti plačiai, siedami jį ne tik su veiklos nelegaliu pobūdžiu, bet ir su atskirais pažeidimais, pasitaikančiais teisėtą formą turinčios veiklos ribose. Reikia pasakyti, kad formuluoatė „kitoks neteisėtas būdas“ iš tiesų yra palanki taip interpretuoti, tačiau, įsigalėjus tokiai praktikai, baudžiamosios atsakomybės taikymo ribos taptų visiškai neaiškios.

Vienoje baudžiamojoje byloje kaltinimo pagal BK 202 straipsnio 1 dalį susilaukė UAB „L“ ir jos vadovė R. S., kuri ėmėsi ūkinės, komercinės veiklos vežti keleivius lengvaisiais automobiliais užsakomaisiais reisais tarptautinio susisiekimo maršrutais. Nors įmonė turėjo būtina tokiai veiklai licenciją, kaltinimas buvo grindžiamas tuo, kad veikla pradėta nespėjus gauti licenciją atitinkančių licencijos kortelių kiekvienam

13 Atskirų vertimosi ekonomine veikla formų detalesnį aprašymą, taip pat veiklų, kuriomis gali verstis tik juridiniai asmenys, ir licencijuojamų veiklų sąrašus galima rasti Valstybinės mokesčių inspekcijos internetinėje svetainėje: <<http://www.vmi.lt/lt/?itemId=101421>>.

14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 15 d. nutartis byloje Nr. 2K-48/2011.

automobiliui, taigi vykdoma kitokiu neteisėtu būdu. Šiaulių miesto apylinkės teismo 2008 m. gruodžio 30 d. nuosprendžiu UAB „L“ ir R. S. buvo išteisintos nepadarius veikos, turinčios nusikaltimo ar baudžiamojo nusizengimo požymių. Apeliacinis ir kasacinis prokuroro skundai, kuriuose buvo ginčijamas išteisinamais nuosprendis, atmesti. Kasacinio teismo teisėjų kolegija nurodė: „Kitokių neteisėtų veiklos būdų įstatymas neatskleidžia, tačiau, sistemiškai aiškinant nagrinėjamo nusikaltimo sudėties požymius, šiuo atveju neteisėtumas taip pat sietinas ne su atskirais pažeidimais, pasitaikančiais ekonominės veiklos vykdymo metu, bet su nelegaliu šios veiklos pobūdžiu. Todėl, teisėjų kolegijos vertinimu, kitokiais neteisėtais veiklos būdais gali būti pripažinti atvejai, kai, pavyzdžiui, neįregistravus juridinio asmens, verčiamasi veikla, kurią turi teisę vykdyti tik juridiniai asmenys; kai imamas individualios veiklos jos neįregistravus ir neįgijus verslo liudijimo, taigi faktiškai nuslėpus ją ir iš jos gaunamas pajamas nuo mokesčio administratoriaus; kai akivaizdžiai peržengiamos licencijoje (leidimo) apibrėžtos veiklos ribos; kai licencija (leidimas) gauta pateikiant atsakingai institucijai melagingus duomenis ir pan. Nagrinėjamu atveju pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai nustatė, kad keleivių vežimo veiklą vykdė oficialiai įregistruota UAB „L“, bendrovė turėjo Kelių transporto kodekso ir Kelių transporto veiklos licencijavimo taisyklių nustatytos formos licenciją tokiai veiklai. Teismų vertinimu, tai rodo, kad buvo patikrintas ir įmonės gebėjimas (įmonės finansinis pajėgumas, patikimumas, kompetencija, reputacija) vykdyti tokią veiklą. Iš keleivių vežimo veiklos gautų pajamų mokesčiai apskaičiuoti ir sumokėti. <...> Pažymėtina, kad R. S. dar iki kaltinamajame akte nurodytos veiklos pradžios kreipėsi dėl licencijos kortelių išdavimo į Valstybinę kelių transporto inspekciją ir vėliau tos kortelės bendrovei buvo išduotos. Kolegija pažymi, kad tokiomis aplinkybėmis licencijos kortelių atskiriems automobiliams neturėjimą teismai visiškai pagrįstai vertino kaip aplinkybę, kuri rodo ne keleivių vežimo veiklos neteisėtumą, bet atskirą keleivių vežimo taisyklių pažeidimą, už kurį numatyta administracinė atsakomybė.“¹⁵

Su panašia situacija teismai susidūrė ir nagrinėdami baudžiamąją bylą, kurioje UAB „K“ ir jos vadovas A. S. buvo apkaltinti pagal BK 202 straipsnio 1 dalį dėl to, kad buvo vykdoma keleivių vežimo taksi automobiliais veikla nesilaikant šiai veiklai keliamų reikalavimų. Pasakytina, kad UAB „K“ turėjo licenciją teikti taksi paslaugas, tačiau didžioji dalis automobilių, kuriais buvo teikiamos taksi paslaugos, neturėjo nustatytos formos licencijos kortelių ir nebuvo tinkamai įrengti: neturėjo plafonų, taksometrų, taksi valstybinio numerio ženklų. Šiuos pažeidimus įmonė maskavo apsimestine veikla, t. y. deklaruodama, kad šie automobiliai naudojami neva teikiant automobilių nuomos su vairuotoju paslaugas, kurioms jokių papildomų reikalavimų nenumatyta. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2011 m. balandžio 1 d. nuosprendžiu UAB „K“ ir A. S. buvo nuteisti pagal 202 straipsnio 1 dalį. Apeliacinės instancijos teismas nuteistųjų apeliacinį skundą atmetė. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai sutiko su kaltinimu, kad taip organizuojama veikla atitinka kitokio neteisėto būdo požymį. Tačiau nuteistųjų kasacinį skundą išnagrinėjęs kasacinis teismas su tuo nesutiko ir bylą dėl šio kaltinimo nutraukė

15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-388/2009.

pažymėdamas: „Byloje nustatyti faktai iš esmės reiškia, kad bendrovė, būdama legalus ūkio subjektas ir turėdama legalų pagrindą verstis keleivių vežimo taksi automobiliais veikla (turi licenciją), nesilaikė reikalavimų, keliamų tokiai veiklai – dalis automobilių nebuvo įrengti kaip taksi ir tai buvo maskuojama iš esmės apsimestine automobilio nuomos su vairuotoju veikla. Tokie pažeidimai negali būti vertinami kaip iš esmės nelegali ekonominė veikla, todėl neatitinka nusikalstamos veikos, numatytos BK 202 straipsnio 1 dalyje, sudėties požymių.“ Kasacinėje nutartyje taip pat atkreiptas dėmesys į tai, kad baudžiamoji atsakomybė nėra vienintelė teisinė priemonė, kuri gali būti taikoma nustčius vertimosi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla tvarkos pažeidimus. Antai dėl keleivių vežimo taksi automobiliais licencijuojamai veiklai keliamų reikalavimų pažeidimų, be jau minėtos ATPK 173 straipsnio 1 dalies, gali būti taikomas ir ATPK 142⁽³⁾ straipsnis, o licencijas išduodanti institucija, remdamasi Kelių transporto veiklos licencijavimo taisyklėmis, gali priimti sprendimą panaikinti arba sustabdyti licencijos galiojimą. Atkreiptas dėmesys ir į galimybę taikyti Mokesčių administravimo įstatyme numatytas priemones¹⁶.

Tokia kasacinės instancijos teismo praktika, pabrėžianti būtinumą nustatyti esminių legalumo standartų neatitinkančią veiklą, paaiškinama susirūpinimu dėl perteklinio baudžiamosios atsakomybės taikymo pernelyg plačiai interpretuojant kitokio neteisėto būdo požymį, pamirštant, kad baudžiamoji atsakomybė savo esme yra kraštutinė priemonė reaguojant į ekonominio pobūdžio pažeidimus. Šio straipsnio autoriaus nuomone, norint sumažinti plečiamojo interpretavimo galimybes, požymį *kitokiu neteisėtu pagrindu* būtų tikslinga pakeisti tikslesne formuluote, pavyzdžiui, *kitokiu neteisėtu pagrindu*.

3. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės takoskyros kriterijai

Jau minėta, kad baudžiamajai atsakomybei taikyti būtina nustatyti bent vieną iš alternatyvių požymių: stambų veiklos mastą ar versliškumą. Priešingu atveju taikytina administracinė atsakomybė pagal ATPK 173 straipsnį ar kitą specialią šio kodekso normą. Iš šių dviejų požymių mažiau ar daugiau informatyvus yra tik stambaus masto kriterijus. Tačiau to negalima pasakyti apie alternatyvų versliškumo kriterijų. Akivaizdu, kad ši sąvoka glaudžiai susijusi su verslo sąvoka, tuo tarpu nelegalus verslas ir yra tai, už ką numatyta atsakomybė. Terminas *verslas* „Lietuvių kalbos žodyne“ aiškinamas kaip veikla, darbas, iš kurio gyvenama, gaunama pelno, tai, kuo verčiamasi. Aiškinant versliškumo terminą, žodyne pateikiamas toks pavyzdinis sakiny: „Veiksmai yra versliški tais atvejais, kai kaltininkas komerciniu tarpininkavimu užsiiminėja sistemingai“¹⁷. Matyt, turint galvoje grynai lingvistinę prasmę, teisinėje literatūroje atsirado štai toks versliškumo išaiškinimas: „Ekonomine veikla minėtais būdais užsiimama sistemingai

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-58/2013.

17 Lietuvių kalbos žodynas. XVIII. Vyr. redaktorius V. Vitkauskas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, p. 800–801.

ar nuolat (t. y. paprastai ne mažiau nei tris kartus) ir tokia veikla yra nuolatinis pagrindinis ar papildomas kaltininko pajamų šaltinis¹⁸. Toks aiškinimas kokiam nors kitame teisiniame kontekste galbūt nekeltų abejonių, tačiau nagrinėjamai normai jis visiškai netinkamas. Pasakytina, kad anksčiau, kai versliškumo požymio dar nebuvo analizuojamo nusikaltimo sudėtyje, beveik identišškai buvo aiškinama vertimosi veikla sąvoka¹⁹. Šis sutapimas neatsitiktinis, nes sąvokos *verslas* ir *vertimasis veikla* iš esmės reiškia tą patį. Todėl versliškumo tapatinimas su užsiėmimo ir pajamų gavimo pastovumu (sistemiškumu) veda į loginę aklavietę, kai vertimasis veikla tampa nusikalstamu todėl, kad tai yra vertimasis veikla. Remiantis tokiu suvokimu, atriboti baudžiamąją atsakomybę nuo administracinės darosi visiškai neįmanoma. Toks logikos stokojantis reguliavimas tiesiog užprogramavo baudžiamuosius procesus prieš smulkius savo veiklos neįforminius veikėjus, kai kaltinimas vadovaujasi sau palankia, bet prieštaringa logine konstrukcija *vertėsi veikla (ar ėmėsi veiklos) versliškai*.

Laikui bėgant teismai atpažino šį loginį prieštaravimą. Antai E. M. pagal BK 202 straipsnio 1 dalį buvo kaltinama tuo, kad neteisėtai, neturėdama tam reikalingo verslo liudijimo verstis vertimų veikla, beveik trejus metus versliškai teikė vertimo paslaugas, gavo už tai 10 912,72 Lt pajamų ir nesumokėjo 1636 Lt gyventojų pajamų mokesčio. Kauno miesto apylinkės teismo 2010 m. lapkričio 10 d. nuosprendžiu E. M. pagal BK 202 straipsnio 1 dalį išteisinta nenustačius versliškumo požymio. Prokuroro apeliacinis ir kasacinis skundai, kuriame versliškumas buvo argumentuojamas taikant sistemingumo kriterijų (37 kartus atliko vertimus), atmesti. Kasacinės instancijos teismas šioje byloje dėl versliškumo požymio suvokimo pasisakė taip: „Administracinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimas pagal veikos versliškumo požymį sudėtingesnis, nes ATPK 173 straipsnio 1 dalyje vartojamas terminas „vertimasis veikla“ ir BK 202 straipsnio 1 dalyje vartojamas terminas „ėmimasis veiklos versliškai“ reiškia ne ką kita kaip veiklos pastovumą, nuolatinį jos pobūdį. <...> Taigi versliškumo sąvoka turi apimti ne tik veiklos pastovumą ir nuolatinį jos pobūdį, bet ir kitus požymius, skiriančius ją nuo vertimosi komercine ar kitokia veikla sąvokos. Tokie požymiai – tai parengiamųjų darbų neteisėtai komercinei ar kitokiai veiklai organizuoti ir vykdyti atlikimas, šios veiklos valdymas ir kitokie veiksmai, rodantys didesnę veikos pavojingumą laipsnį. Kiekvienu atveju šis klausimas sprendžiamas individualiai, priklausomai nuo faktinių bylos aplinkybių.“ Galiausiai, kasacinis teismas netiesiogiai atkreipė dėmesį ir į tai, kad valstybės interesas šioje byloje įgyvendintas ir be baudžiamosios atsakomybės: „Pažymėtina ir tai, kad, mokesčių administratoriui nustačius šį pažeidimą, E. M. patikslino gyventojų pajamų mokesčio deklaracijas ir sumokėjo pajamų mokesťį.“²⁰

Praktikoje pasitaikė atvejais, kai kaltinimas versliškumo požymį bandė argumentuoti ankstesniais administraciniais baudimais už analogišką veiką. Antai R. B. pagal BK 202 straipsnio 1 dalį buvo kaltinama tuo, kad versliškai pardavinėjo akcizais apmokes-

18 Abramavičius, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. II. Specialioji dalis (99–212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 476.

19 Piesliakas, V., *supra* note 8, p. 39–40.

20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis byloje Nr. 2K-574/2011.

tintas prekes, iš kurių siekė gauti pajamų. Kaltinimo pagrindą sudarė faktas, kad ji už 10 Lt pardavė 2 pakelius cigarečių „Saint George“ su rusiško pavyzdžio banderolėmis. Versliškumą prokuroras grindė tuo, kad R. B. už tokias pat veikas jau du kartus bausta pagal ATPK 163² straipsnio 6 dalį. Jonavos rajono apylinkės teismo 2011 m. rugpjūčio 11 d. nuosprendžiu R. B. išteisinta. Prokuroro apeliacinis ir kasacinis skundas atmesti. Visų grandžių teismai šioje byloje vienodai nepritarė bandymui pagrįsti versliškumą per vadinamąją administracinę prejudiciją, nes tai prieštarautų *non bis in idem* principui. Kita vertus, kasacinės instancijos teismas dar ir pasisakė dėl negalimumo grįsti versliškumą vien tik neteisėtos veiklos pastovumu²¹. Deja, tenka tik apgailestauti, kad kitoje baudžiamojoje byloje ta pati R. B. to paties Jonavos rajono apylinkės teismo 2012 m. birželio 12 d. nuosprendžiu nuteista pagal BK 202 straipsnio 1 dalį už tą pačią smulkia, bet „verslišką“ prekybą kontrabandinėmis cigaretėmis²². Minėto nuosprendžio nuteistoji neapskundė.

Šie precedentai, taikant baudžiamąją atsakomybę pagal versliškumo požymį, įpareigojo teismus, be neteisėtos veiklos sistemingumo, remtis dar ir kitais kriterijais, rodančiais didesnę šios veiklos pavojingumą. Tokiais rodikliais, manytina, galėtų būti gamyklinio pobūdžio veiklos vykdymas, didelis skaičius samdomų darbuotojų ar kitaip į veiklą įtrauktų asmenų, išvystyta realizavimo infrastruktūra ir pan. Tačiau vis dėlto geriau būtų versliškumo, kaip nepasiteisinusio požymio, visiškai atsisakyti. Tuomet baudžiamosios ir administracinės atsakomybės takoskyrą rodytų tik veiklos stambaus masto buvimas ar nebuvimas. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į užsienio šalių patirtį. Tų šalių, kuriose kriminalizuota analogiška veika, baudžiamieji įstatymai jokio panašaus į versliškumą požymio nenumato ir baudžiamumą dažniausiai sieja su gaunamų pajamų ar (ir) atsiradusios žalos dideliu mastu²³. Nors Lietuvos teismų praktika smarkiai susiaurino versliškumo požymio turinį, vis dėlto pavojus, kad, pasinaudojant šiuo požymiu, bus vykdomi baudžiamieji procesai dėl smulkaus masto nelegalios veiklos, išlieka.

Jau buvo minėta, kad informatyvesnis yra stambaus masto kriterijus, kita vertus, baudžiamuosiuose įstatymuose ši sąvoka neišaiškinta. Taikant sisteminį įstatymų aiškinimą, orientuojamasi į ATPK 173 straipsnio 4 dalyje pateiktą pastabą, pagal kurią administracinė atsakomybė taikoma, jei gaunamos pajamos (įplaukos) ar paskutiniųjų 12 mėnesių pajamos (įplaukos), ar nustatyta tvarka neįtrauktų į apskaitą prekių vertė neviršija 500 minimalių gyvenimo lygių (MGL) dydžio sumos (suprask – priešingu atveju taikoma baudžiamoji atsakomybė). Pastaboje nurodyta ir tai, kad, nustatant pajamas (įplaukas), gaunamas neteisėtai verčiantis komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla, gali būti taikomi Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyti netiesioginiai

-
- 21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-335/2012.
 - 22 Jonavos rajono apylinkės teismo 2012 m. birželio 12 d. nuosprendis byloje Nr. 1-34-722/2012.
 - 23 Žr.: Rusijos BK 171 str.; Gruzijos BK 192 str.; Armėnijos BK 188 str.; Baltarusijos BK 233 str.; Moldovos BK 241 str.; Kazachstano BK 190 str.; Azerbaidžano BK 192 str. Latvijos BK ypatingas tuo, kad šalia didelės žalos kaip baudžiamumo kriterijų numato pakartotinį analogiško administracinės teisės pažeidimo padarymą (207 str.), o Estijos BK analogiškos normos specifiškumas pasireiškia tuo, kad joje iš viso nepamėnėti jokie papildomi baudžiamumo kriterijai (372 str.).

apmokestinamų pajamų skaičiavimo metodai. Taigi stambus veiklos mastas, kaip BK 202 straipsnyje nurodytas požymis, aiškintinas kaip 500 MGL ribos viršijimas. Kita vertus, paminėtini ir probleminiai stambaus masto sąvokos taikymo aspektai. Pirma, literatūroje pagrįstai keliamas klausimas, ar veiklos masto apskaičiavimas galimas pagal į apskaitą neįtrauktų prekių vertę²⁴. Paminėtini keli argumentai: a) prekių neįtraukimas į apskaitą yra buhalterinės apskaitos taisyklių pažeidimas, taigi į vertinimo procesą įnešama tam tikros painingos ir konkurencijos su normomis, kriminalizuojančiomis apgaulingą ir aplaidų apskaitos tvarkymą (BK 222, 223 str.); b) prekių vertė nėra tinkamas pavojingumo rodiklis, nes prekių turėjimas pats savaime nėra pavojingas, išskyrus kai kuriuos specifinius atvejus, aprašytus atskirose BK normose: kontrabandos (BK 199 str.), muitinės apgaulės (199¹ str.), neteisėto disponavimo akcizais apmokestinamomis prekėmis (BK 199⁽²⁾ str.), neteisėto prekių ar produkcijos neišvežimo iš Lietuvos Respublikos (BK 200 str.); svetimo prekių ar paslaugų ženklo naudojimo (BK 204 str.); c) prekių vertė tikrojo veiklos masto gali ir nerodyti, nes ši veikla gali būti susijusi ne su jų gaminiu ar realizavimu, bet ir pervežimu ar saugojimu; d) prekių vertės kriterijus niekaip nesusijęs su pastovumu ir orientuoja į vienkartinį vertinimą, taigi yra rizikos, kad vien prekių, kurių vertė viršija 500 MGL dydį, suradimas taps pretekstu pradėti ikiteisminį tyrimą pagal BK 202 straipsnį nesigilinant, ar buvo verčiamasi kokia nors veikla apskritai. Dėl šių sumetimų siūlytina stambų mastą sieti tik su paskutiniųjų 12 mėnesių gautų pajamų dydžiu, kuris nustatomas atsižvelgiant į daugelį kriterijų, tarp jų ir į veiklos pastovumą.

Kita problema, susijusi su stambaus masto požymiu, yra bendresnio pobūdžio ir aktuali ne tik šiai veikai – tai paties MGL problema. Pasirenkant MGL, kaip baudžiamojame teisėje naudojamą verčių matą, buvo manoma, kad tai kintama, nuo infliacijos ir pinigų perkamosios galios priklausanti kategorija, bet realiai per 15 metų jis pakilo tik 5 LT ir tvirtai užstrigęs ties 130 Lt riba. Įdomu tai, kad MGL apskritai, kaip tam tikras teisinis vienetas, už BK ir ATPK ribų nebegalioja – nuo 2008 m. jis pakeistas baziniu bausmių ir nuobaudų dydžiu²⁵. Tačiau ir šis vienetas, kaip parodė gyvenimas, yra neįtikėtina stabilus ir visiškai atsparus ekonominei tikrovei – nuo priėmimo momento nė karto nebuvo didinamas. Tai lemia nuolatinį BK griežtėjimą dėl daugelio turtinių ir ekonominių nusikalstamų veikų. Jei įstatymų leidžiamoji valdžia ir toliau nekreips dėmesio į šią problemą, verčių skaičiavimas baudžiamojame teisėje taps nesuderinamas ne tik su konstituciniais šios teisės šakos principais, bet ir elementariu sveiku protu.

24 Ivoška, G. *Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006, p. 121.

25 Lietuvos Respublikos minimaliojo darbo užmokesčio dydžių, socialinės apsaugos išmokų ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio indeksavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 83-3294; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 121-4608.

4. Uždraustos veiklos identifikavimo problema

Jau minėta, kad pagal pirminį kriminalizacijos variantą (1961 m. BK 162 str. 1990 m. birželio 26 d. redakcija) ekonominės veiklos neteisėtumas buvo susietas su jos draudžiamumu – veikla, kuriai yra draudimas. Nesant jokių alternatyvių neteisėtumo požymių, uždraustos veiklos sąvoką buvo įmanoma logiškai paaiškinti kaip veiklą, kuria fizinis ar juridinis asmuo neturi teisės verstis. Tačiau vėliau, kai šalia uždraustos veiklos atsirado kitos alternatyvos – veikla, kuriai reikalingas leidimas, neturint tokio leidimo, taip pat kitoks neteisėtas būdas, veiklos draudžiamumas įgavo atskirą nuo neteisėtumo prasmę, kurią, beje, tapo sudėtinga paaiškinti. Problema pasidarė dar aktualesnė, kai uždrausta veikla tapo pagrindu suformuluoti kvalifikuotą, reiškia didesnio pavojingumo nusikaltimo sudėtį. Norint kažkaip atriboti uždraustą veiklą nuo tiesiog neteisėtos veiklos, literatūroje išsakyta keletas versijų. Viena jų siūlo uždraustą veiklą suvokti kaip absoliučiai uždraustą – ji negali būti vykdoma teisėtai iš principo, jos vykdymo tvarka apskritai nėra nustatyta. Ryškiausiai tokios veiklos pavyzdžiais siūloma laikyti prekybą žmonėmis ir vaikais, narkotinių ir psichotropinių medžiagų gamybą ir prekybą ir pan. Anot šios versijos, BK normos, numatančios atsakomybę už šiais veikas, vertinamos kaip specialios, o norma, numatyta BK 202 straipsnio 2 dalyje, – kaip bendroji, tik todėl ji dėl šių veikų ir netaikoma²⁶. Tačiau pratęsdami šią mintį, labai greitai atsidiuriame loginėje aklavietėje, nes tampa neaišku, kada gi veika kvalifikuotina pagal BK 202 straipsnio 2 dalį, nes išeina, kad visos šios absoliučiai uždraustos veiklos baudžiamos pagal specialiąsias normas. Pagaliau kyla klausimas, kokį teisinį gėrį, jei ne verslo tvarką, saugo BK 202 straipsnio 2 dalis, ir ar galima absoliučiai uždraustą blogį (nusikaltimus) vadinti komercine, ūkine, finansine ir profesine veikla. Tuomet ir samdomo žudiko veiklą galėtume priskirti komercinei ar profesinei. Manytina, anksčiau minėta uždraustos veiklos aiškinimo koncepcija nėra optimali.

Pagal kitą ir, beje, dažniausiai pateikiamą versiją, nors uždraustoms veikloms jokie leidimai ir licencijos negali būti išduodami, tačiau draudžiamumo vis dėlto turi būti ieškoma ekonominio pobūdžio įstatymuose, reguliuojančiuose verslo tvarką²⁷. Anksčiau tokiu įstatymu buvo Įmonių įstatymas, kuriame buvo suformuluoti tam tikri visuotiniai ekonominiai draudimai, kaip, pavyzdžiui, draudimas steigti lošimo namus ir organizuoti azartinius lošimus. Aiškinant uždraustos veiklos turinį bent jau buvo galima daryti nuorodą į šiuos draudimus, tačiau nuo 2004 m. sausio 1 d. nustojus galioti Įmonių įstatymui, net ir šios nuorodos prarado savo aktualumą. Naujesniuose tyrimuose ekonominių veiklų draudžiamumą siūloma identifikuoti pagal Investicijų įstatymą, Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymą ir kitus teisės aktus²⁸ (suprask – kuriuose yra ekonominių

26 Kazilūnaitė, R. Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos*. 2013, 5(1): 351, 362.

27 Piesliakas, V., *supra* note 8, p. 45; Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 377; Abramavičius, A.; Mikelėnas, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998, p. 200.

28 Abramavičius, A., *supra* note 18, p. 477.

draudimų). Iš tiesų, Investicijų įstatymas²⁹ su tam tikromis išimtimis draudžia užsienio investicijas į valstybės saugumo ir gynybos užtikrinimo veiklą (8 str. 2 d.), tačiau net sudėtinga sugalvoti, kaip tokia investicija gali būti padaryta nelegaliai, kad atitiktų BK 202 straipsnio 2 dalies turinį. Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas³⁰ nustato ilgesnį sąrašą investicijų sričių ir veiklų, kurios draudžiamos šiose zonose (8 str. 1 d.). Tačiau vis dėlto šie draudimai yra tikslinio pobūdžio ir neturi visuotinio bruožo, be to, taikomi tik „laisvosios ekonominės zonos įmonei“, taip užtikrinant, kad tam tikroms veikloms nebūtų taikomos lengvatinės funkcionavimo sąlygos. Taigi pačios veiklos nėra uždraustos, jos tik tam tikroms sąlygomis ir tam tikriems subjektams ribojamos. Tuo tarpu BK 202 straipsnio 2 dalyje jokių specialių subjektų nenumatyta, jokių nuorodų į teisės aktus, kuriuose reikia ieškoti uždraustų veiklų sąrašo, nėra. Be to, paskaičius laisvosiose ekonominiuose zonose uždraustų veiklų sąrašą (8 str. 1 d.), sudėtinga suvokti, kad kažkas imtųsi jas vykdyti nelegaliai, pavyzdžiui, rengti ir transliuoti radijo ir televizijos laidas, gydyti ligonius, sergančius pavojingomis infekcinėmis ligomis, tvarkyti darbo migracijos klausimus ir pan. Manytina, nei Investicijų įstatymas, nei Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas su baudžiamuoju draudimu nesusiję jokia logine grandimi, todėl BK 202 straipsnio 2 dalies turinio išsiaiškinimas su nuoroda į šiuos įstatymus nėra optimalus. Nėra prasmės užsiimti ir kitomis dirbtinėmis paieškomis, ar kokiam nors kitame įstatyme nėra žodžio *uždrausta*. Manytina, baudžiamojo įstatymo norma turėtų vengti blanketinių sąvokų, kurių atskleidimas toks sudėtingas. Požymio *uždrausta* turinys turi būti lengvai nustatomas, bet ne reikalauti studijuoti šimtus teisės aktų, reguliuojančių ekonominį šalies gyvenimą. Be to, ekonominių įstatymų paskirtis – reglamentuoti atskiras verslo rūšis, bet neuždrausti jų. Literatūroje yra taikliai pastebėta, kad veiklos paskelbimas uždrausta reiškia, kad teisine prasme ji nėra reglamentuojama kaip ūkinė, komercinė, finansinė ar profesinė veikla, taigi yra už normos apsaugos objekto, t. y. verslo tvarkos, ribų³¹. O tam tikri tiksliniai ribojimai atskiriems subjektams – nėra visuotiniai ekonominiai draudimai, sudarantys pakankamą pagrindą formuoti kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį.

Manychiau, vertimosi uždrausta veikla kvalifikuotos sudėties būtų tikslinga iš viso atsisakyti. Esant jau minėtam pačios sąvokos „uždrausta veikla“ loginiam prieštarin-gumui, ši norma taip pat gali būti netinkamai interpretuojama ir neteisingai taikoma. Pirma, joje nenurodyta jokių papildomų baudžiamumo kriterijų (versliškumo, stambaus masto), esančių nekvalifikuotoje sudėtyje; antra, yra pavojus, kad absoliučiai uždraustų veiklų bus ieškoma ATPK straipsniuose. Iš tiesų čia įmanoma rasti nemažai draudimų užsiimti tam tikromis pajamas nešančiomis veiklomis, pavyzdžiui, prostitucija, neteisėta prekyba akcizinėmis prekėmis, prekių pardavimu be dokumentų, netinkamu azartinių lošimų organizavimu ir kt. Taigi yra pavojus, kad baudžiamieji procesai bus vykdomi dėl pažeidimų, kurie visiškai atitinka administracinio teisės pažeidimo požymius. Juk nėra sudėtinga, pavyzdžiui, prostituciją dirbtinai įvardyti kaltinamajame akte kaip už-

29 Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 66-2177.

30 Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 59-1462.

31 Ivoška, G., *supra* note 24, p. 124.

draustą ūkinę ar profesinę veiklą. Galimas ir kitas manipuliavimo sunkiai paaiškinamos uždraustos veiklos sąvoka variantas, pavyzdžiui, dirbtinis kaltinamojo teisinės padėties apsunkinimas apkaltinant jį pagal BK 202 straipsnio 2 dalį, nors jo veika šiaip turėtų būti kvalifikuojama pagal 1 dalį.

Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nuosprendžiu V. N. šalia kitų nusikaltimų buvo nuteistas ir pagal BK 202 straipsnio 2 dalį už tai, kad neteisėtai iš nenustatyto šaltinio įgijo ir platino vaistinius preparatus. Toks veikos kvalifikavimas buvo grindžiamas tuo, kad V. N. nesilaikė Farmacinės veiklos įstatymo reikalavimų, t. y. nebuvo įsteigęs įmonės ir neturėjo licencijos užsiimti farmacine veikla, platino Lietuvoje neteisėtu būdu į Lietuvos Respubliką įvežtus, neregistruotus, tinkamai nepaženklintus ir nesupakuotus, reiškia draudžiamus vaistinius preparatus. Šioje byloje klausimai, susiję su uždraustos veiklos aiškinimo koncepcija, iš viso netapo ginčo objektu, bylą išnagrinėjus apeliacine ir kasacine tvarka, toks veikos kvalifikavimas paliktas galioti³². Taigi BK 202 straipsnio 2 dalis byloje buvo pritaikyta pagal principą: neteisėta – vadinasi, draudžiama. Vadovaujantis tokia logika, bet kuris neteisėtas vertimasis ekonomine veikla galėtų būti kvalifikuojamas pagal BK 202 straipsnio 2 dalį, tam pakaktų kažkurį veiklos aspektą įvardyti žodžiu *uždrausta*. Autoriaus manymu, šis pavyzdys yra asmens teisinę padėtį sunkinančio baudžiamojo įstatymo interpretavimo ir taikymo pavyzdys, nulemtas aiškumo stokojančio teisinio reguliavimo.

Išvados ir pasiūlymai

1. Baudžiamajai atsakomybei taikyti pagal BK 202 straipsnį ekonominės veiklos neteisėtumas sietinas ne su atskirais verslo tvarkos pažeidimais, pasitaikančiais ekonominės veiklos vykdymo metu, bet su esminių reikalavimų, keliamų verslo legalumui, nesilaikymu.

2. BK 202 straipsnio 1 dalyje suformuluotas versliškumo požymis yra tapatus vertimosi veikla požymiui, todėl toks kriterijus nėra tinkamas baudžiamajai ir administracinei atsakomybėms už neteisėtą vertimąsi ekonomine veikla atriboti. Siūlytina šį požymį iš normos pašalinti, kaip baudžiamumo kriterijų paliekant tik stambaus masto požymį.

3. BK 202 straipsnio 2 dalyje kriminalizuotos uždraustos veiklos turinys sunkiai paaiškinamas ir nerodo didesnio pavojingumo, būtino kvalifikuotai nusikalstamos veikos sudėčiai formuluoti. Siūlytina BK 202 straipsnio 2 dalį panaikinti.

4. BK 202 straipsnį siūlytina suformuluoti taip:

1. *Tas, kas stambiu mastu ėmėsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neturėdamas licencijos (leidimo) užsiimti veikla, kuriai ji (jis) reikalinga, ar kitokiu neteisėtu pagrindu, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.*

2. *Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.*

32 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-193/2011.

5. Siūlytina BK 212 straipsnyje išaiškinti, kad BK 202 straipsnio 1 dalyje nurodyto neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla stambus mastas yra tada, kai iš šios veiklos gautų paskutiniųjų 12 mėnesių pajamų dydis viršija 500 minimalių gyvenimo lygių (MGL) dydžio sumą. Nustatant pajamas gali būti taikomi Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyti netiesioginiai apmokestinamų pajamų skaičiavimo metodai.

Literatūra

- Abramavičius, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2000.
- Abramavičius, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. II. Specialioji dalis (99–212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009.
- Abramavičius, A.; Mikelėnas, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998, p. 200.
- Bartkus, B., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Chiliuta, V. Sem argumentov v polzu dekriminalizaciji nezakonnoogo predprinimatelstva [Seven Arguments in Favor of the Decriminalization of Illegal Business Activity]. *Ugolovnyj process*. 2011, 1.
- Evsitutin, Vilovanov i Partnery. *Gumanizacija (dekriminalizacija) ugovnoj otvetstvennosti s 17.01.2012* [Humanization (Decriminalization) of Criminal Liability of 17.01.2012] [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-22]. <<http://donadvocat.com/ru/articles/dekriminalizacia.html>>.
- Ivanova, J. E. *Nezakonnoje predprinimatelstvo: Voprosy teoriji i problemy pravoprimenenija*. Avtoreferat disertaciji na soiskanije stepeni kandidata juridicheskikh nauk [Illegal Business Activity: Questions and Problems of Application of the Law. Synopsis of PhD Thesis]. [interaktyvus]. Moskva, 2010 [žiūrėta 2013-02-23]. <<http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1376288>>.
- Ivoška, G. *Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvar-*
- kai reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006.
- Jonavos rajono apylinkės teismo 2012 m. birželio 12 d. nuosprendis byloje Nr. 1-34-722/2012.
- Kazilūnaitė, R. Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos*. 2013, 5 (1): 351.
- Lietuvių kalbos žodynas. XVIII. Vyr. redaktorius V. Vitkauskas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-58/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 15 d. nutartis byloje Nr. 2K-48/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis byloje Nr. 2K-574/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-335/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-193/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-388/2009.
- Lietuvos Respublikos 1990 m. birželio 26 d. įstatymas Nr. I-326 Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodek-

- so pakeitimo ir papildymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 19-495.
- Lietuvos Respublikos 1994 m. liepos 19 d. įstatymas Nr. I-551 Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 60-1182.
- Lietuvos Respublikos 1998 m. liepos 2 d. įstatymas Nr. VIII-849 Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8⁽¹⁾, 25, 32, 35, 45, 47⁽¹⁾, 53⁽¹⁾, 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321⁽²⁾ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131⁽³⁾, 310⁽¹⁾ straipsniais. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 67-1937.
- Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 73-3085.
- Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 66-2177.
- Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 14-395 (nebegalioja nuo 2004 m. sausio 1 d.).
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl nepilnamečių asmenų grupės padaryto nusikaltimo“ (sutrump. pavad.). *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 104-2644.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą“ (sutrump. pavad.). *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 57-2552.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo“ (sutrump. pavad.). *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 1-7.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas „Dėl ATPK atitikties Konstitucijai“ (sutrump. pavad.). *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 134-4819.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl priva-
- taus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskusti prokuroro nutarimą“ (sutrump. pavad.). *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.
- Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 59-1462.
- Lietuvos Respublikos minimaliojo darbo užmokesčio dydžių, socialinės apsaugos išmokų ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio indeksavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 83-3294.
- Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 110-3992.
- Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 35-1271.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 121-4608.
- Piesliakas, V. Nusikaltimai ekonomikai (4). *Teisės problemos*. 1994, 2.
- Press sluzhba Prezidenta Ukrainy Viktoro Janukovycha. Glava gosudarstva: zakonodatelstvo v sfere otvetstvennosti za ekonomicheskije prestuplenija neobchodimo priversti k evropejskim standartam [Press Office of President Viktor Yanukovich. Head of State: Legislation in the Sphere of Liability for Economic Crimes Should Be Brought to the European Standards]. 2011-09-09 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-22]. <<http://www.president.gov.ua/ru/news/21155.html>>.
- Semionova, N. F. *K voprosu ob osobennostiah ugovnoj otvetstvennosti za nezakonnoje predprinimatelstvo po zakonodatelstvu otdelnyh zarubezhnyh stran* [To a Question on the Features of the Criminal Liability for Illegal Business Activity Under the Legislation of Certain Foreign Countries]. [interaktyvus]. Novgorod [žiūrėta 2013-02-23]. <http://www.rusnauka.com/15_APSN_2011/Pravo/5_88128.doc.htm>.

CRIMINAL LIABILITY FOR UNLAWFUL ENGAGEMENT IN ECONOMIC, COMMERCIAL, FINANCIAL OR PROFESSIONAL ACTIVITIES: IN SEARCH OF OPTIMAL CRITERIA

Oleg Fedosiuk

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article focuses on the problem of criminal liability for unlawful engagement in economic activities, analyses the emergence and development of this norm in criminal law and the ways of its optimal explanation. Special attention is paid to the problem of identification of illegality of activities, based on specific tax and economic regulation. The study concludes that criminal liability must be limited to a violation of fundamental requirements for the legality of business, and does not include particular abuses occurring in legal business.*

The author also deals with the criteria of delimitation of criminal and administrative liability for unlawful engagement in economic activities. Under Article 202(1) of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, application of criminal liability is limited by two alternative conditions: either a person illegally undertakes activity in entrepreneurial way or on a large scale. According to the paper, the above-mentioned regulation lacks clarity and leads to the risk of unfounded prosecutions. The author gives practical examples, where on the basis of inexplicable criterion of an entrepreneurial way, criminal charges are filed in respect of petty economic activities. Such practice is incompatible with the purposes and principles of criminal law. The paper proposes to delete the criterion of an entrepreneurial way from the definition, leaving the possibility of criminal liability only in case of large scale illegal economic activity.

The article also substantiates the conclusion that prohibited business activities provided for in Article 202(2) of the Criminal Code actually defies logical explanation and should be removed from the regulation. At the end of the article, the author offers a sample of optimal legal wording of unlawful engagement in economic activities in criminal law.

Keywords: *Illegality of economic activities, distinction between criminal and administrative liability, entrepreneurial way of economic activities, large scale economic activity, prohibited activity.*

Oleg Fedosiuk, Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamosios teisės normų aiškinimo, taikymo bei tobulinimo problemos.

Oleg Fedosiuk, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Procedure, Professor. Research interests: issues of interpretation, application and development of criminal law.